

Оморова Г.С.

**НОТАРИАЛДЫК ИШМЕРДҮҮЛҮКТӨ ЖАШЫ
ЖЕТЕ ЭЛЕКТЕРДИН УКУКТАРЫН КОРГОО ЧӨЙРӨСҮНДӨ
МЫЙЗАМДАГЫ КӨЙГӨЙЛӨР**

Оморова Г.С.

**ПРОБЛЕМЫ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА
В СФЕРЕ ЗАЩИТЫ ПРАВ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ
В НОТАРИАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ**

G.S. Omorova

**PROBLEMS OF LEGISLATION IN THE SPHERE OF PROTECTION
OF THE RIGHTS OF MINORS IN NOTARIAL ACTIVITY**

УДК: 347.961

Бул макалада нотариалдык ишмердүүлүктө жашы жете электердин укуктарын коргоо маселелери каралып Кыргыз Республикасынын күчүндөгү мыйзамдарындагы көйгөйлөр анализделет. Автор тарабынан Кыргыз Республикасынын турак жай мыйзамы менен жөнгө салынган турак жайда жашоого байланышкан балдардын укугун коргоого чөйрөсүндөгү нотариустардын өз ыйгарым укуктарын жүзөгө ашыруусунун көйгөйлөрү изилденген. Изилдөөнүн жыйынтыгы боюнча азыркы шарттарда жашы жете электердин укуктарын коргоонун жетишээрлик иштиктүү механизми жөнүндө тыянак чыгарылган, бирок бул багыттагы мыйзам чыгаруу иши улантылууга тийиш. Макаланын максаты жашы жете электердин нотариалдык иштердеги укуктарын коргоо маселелерин ачып көрсөтүү жана укуктук талдоо берүү болуп саналат. Изилдөөнүн натыйжалары практикалык ишмердикте практика менен алек болгон юристер жана илимий-теоретикалык багытта жарандык укук жана жарандык процесстик укук боюнча окутулуучу курстарда колдонулушу мүмкүн. Изилдөөнүн методу. Методологиялык изилдөөнүн негизин философиялык, жалпы илимий жана атайын-юридикалык методдор түздү.

Негизги сөздөр: нотариус, нотариалдык иш, жашы жете электердин укугу, балдарды коргоо, мураскор, мурас, турак жай укуктары.

В данной статье рассматриваются вопросы защиты прав несовершеннолетних в нотариальной деятельности и анализируются проблемы действующего законодательства Кыргызской Республики. Автором исследованы проблемы осуществления нотариусами своих полномочий в области защиты прав детей связанных с проживанием, которая регулируется жилищным законодательством Кыргызской Республики. По результатам исследования был сделан вывод о достаточно эффективном механизме защиты прав несовершеннолетних в современных условиях,

однако законодательная работа в этом направлении должна продолжаться. Целью настоящей статьи является раскрыть и дать правовой анализ вопросам защиты прав несовершеннолетних в нотариальной деятельности. Результаты данного исследования могут применяться как в практической деятельности практикующих юристов, так и при преподавании курсов по гражданскому праву и нотариату в научно-теоретическом направлении. Методы исследования. Методологическую основу исследования составляют философские, общенаучные и специально-юридические методы.

Ключевые слова: нотариус, нотариальная деятельность, права несовершеннолетних, защиты прав детей, наследник, наследство, жилищные права.

This article deals with the protection of the rights of minors in notarial activities and analyzes the problems of the current legislation of the Kyrgyz Republic. The author studies the problems of notaries exercising their powers in the field of protection of children's rights related to living, which is regulated by the housing legislation of the Kyrgyz Republic. According to the results of the study, it was concluded that a fairly effective mechanism for protecting the rights of minors in modern conditions, but legislative work in this direction should continue. The purpose of this article is to reveal and give a legal analysis of issues of protection of the rights of minors in notarial activities. The results of this study can be applied both in the practice of practicing lawyers, and in teaching courses on civil law and notarization in the scientific and theoretical direction. Method of research. The methodological basis of the research is based on philosophical, General scientific and special legal methods.

Key words: notary, notarial activity, rights of minors, protection of children, heirs, inheritance, housing rights.

Юридикалык илимде "адам укугун сактоо баланын укугун сактоодон башталат" деген ушундай аныктама бар. Базар мамилелеринин өнүгүшүндө,

Кыргызстан жашы жете электердин укуктарын коргоого байланышкан көптөгөн эл аралык актылардын жана конвенциялардын катышуучусу болуп саналат. Бул мамилелер улуттук мыйзамдардын өнүгүшүнө көп жагынан таасир этет жана өз кезегинде эл аралык укуктук ченемдердин жана стандарттардын талаптарына ылайык улуттук мыйзамдарды реформалоо аркылуу биздин мамлекеттин эл аралык коомчулукка киришине өбөлгө түзөт.

Эл аралык шериктештикти сактоонун маанилүү элементи болуп жашоонун бардык тармактарында жашы жете электердин укуктарын кеңири коргоо саналат. Кыргыз Республикасында балдардын укуктарын коргоо көйгөйү эң курч маселелердин бири болуп келген, жалпы коомчулуктун көңүлүн бурган. Экономикалык кризис жана социалдык чөйрөлөгү көйгөйлөр дээрлик ар бир кыргыз үй-бүлөсүнө, демек, балдарга дагы таасирин тийгизди. Кыргыз Республикасынын мыйзамдары, анын ичинде баланын укуктарына байланыштуу, баланын укуктарын коргоо жана коргоо үчүн иштелип чыккан ченемдерди камтыйт. Жана кээде аларды ишке ашырууда негизги тоскоолдуктардын бири болуп ата-энелердин жана балдардын ушул нормаларды билбестиги эсептелет. Ар бир бала ар кандай турмуштук кырдаалда аларды оңой иштетүү үчүн өз укуктарын жана милдеттерин билиши керек. Бирок, практика көрсөткөндөй, көпчүлүк учурларда балдар жашы жете электердин укуктук статусунун маселелерин кеңири ачып берген маалыматтарга, материалдарга дээрлик жеткиликсиз.

Н.В. Летовойдун оюу, «бала сыяктуу субъекттин укуктук статусу улуттук жана эл аралык деңгээлде айырмаланбашы керек; ар бир тарап ар бир элдин каада-салттарынын жана маданий баалуулуктарынын шексиз маанилүүлүгү менен бирдей шартта баланын укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоого кепилдик берет» [1, 3-б.].

Баланын жеке укуктарына конституциялык жашоо укугу кирет (2-глава, 21-берене) [2]. Бул укукту ишке ашыруу жаңы адамдын төрөлүшүнө өбөлгө түзүүчү социалдык-экономикалык шарттарды түзүү жана анын азчылык мезгилинде да, өмүр бою анын коопсуздугун камсыз кылуу менен байланыштуу. Адамдардын коопсуздугунун концепциясы кеңири жана көп кырдуу, анда төмөнкүлөр камтылышы керек: - мамлекеттин ичинде жана анын чегинен тышкары куралдуу кагылышууларды жана согуштарды болтурбоочу тынчтыкты сүйүүчү мамлекеттик саясат; - адамдардын өмүрүнө жана ден-соолугуна зыян келтирген кылмыштуулуктун натыйжалуу алдын

алуу; - кыйноолорго жана зомбулукка тыюу салуу; - өлүм жазасын колдонуудан баш тартуу; - окуу, эмгек, эс алуу жана башка иш-аракеттер үчүн коопсуз шарттарды камсыз кылуу; - тамак-аштын, суунун жана айлана-чөйрөнүн сапатына тийиштүү санитардык көзөмөл; - саламаттыкты сактоо жана медициналык жардам; - сергек жашоо образын жайылтуу ж.б. [3, 48-б.]

Ар кандай өнүккөн укуктук мамлекет жана жарандык коом жашы жете электердин укуктарын коргоонун уюшкан жана натыйжалуу тутумун курууга умтулат, анда нотариустар гана эмес, сот бийлиги дагы өзгөчө роль ойнойт [4, 253-б.]. Акыркы жылдары жашы жете электердин укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоо абдан маанилүү болуп калды.

Конституциялык ченемдердин негиздерин камтыган учурдагы үй-бүлөлүк кодексте жарандардын, анын ичинде балдардын укуктарын коргоо биринчи кезектеги милдет болуп саналат. Балдардын укуктарын коргоо алардын ата-энелерине, камкордукка алуу жана камкордукка алуу органдарына, прокуратурага же сот органдарына жүктөлөт.

БУУнун Баланын укуктары жөнүндө Конвенциясына, 1990-жылы балдарды сактап калуу, коргоо жана өнүктүрүү боюнча жалпы декларациясына ылайык, балдардын абалын жакшыртуу жаатында биздин мамлекеттин жана коомдун эң маанилүү стратегиялык милдеттери төмөнкүлөр: - болгон ресурстардын чегинде жашоонун негизги кепилдиктерин сактоо. жана балдардын өнүгүүсү жана алардын жашоо деңгээлиндеги жоготууларын минималдаштыруу; балдардын билим берүү жана саламаттыкты сактоо тутумдарына тоскоолдуксуз жеткиликтүүлүгүн камсыздоо, балалуу үй-бүлөлөрдү материалдык жактан колдоонун ар кандай түрлөрүн иштеп чыгуу; - өзгөчө оор шарттагы балдардын - жетим балдардын жана мүмкүнчүлүгү чектелген балдардын көйгөйлөрүнө артыкчылыктуу көңүл буруу, Кыргыз Республикасынын жаңы доктринасынын негизинде ушул категориядагы балдарга жардам түрлөрүн кеңейтүү – балдардын укуктарын урматтоонун жана алардын мүмкүн болушунча интеграцияланышынын негизинде мындай балдарга мамиле жасоону гумандаштыруу. көрүлгөн чаралардын натыйжасында үй-бүлө жана коом; - жаңы коркунучтарга - үй-жайсыздыкка, балдарга карата зомбулуктун күчөшүнө, баңгиликтин жана кылмыштуулуктун өсүшүнө, мажбурлап жер которууга дуушар болгондо балдардын алдын алуу жана социалдык реабилитациялоо механизмдерин түзүү; - Балдардын укуктарын мыйзамдуу камсыз кылуу жана балдарга карата саясат чаралары, балдардын

укуктарын камсыз кылуунун административдик, уюштуруучулук жана каржылык механизмдерин түзүү, бул үчүн керектүү кадрларды даярдоо [5].

Заманбап коомдо биз жашы жете электердин укуктарын ишке ашыруудан келип чыккан көйгөйлөрдүн келип чыгышын байкап жатабыз. Атап айтканда, мындай көрүнүштөрдүн бири нотариалдык органдар коргоо функциясы катары иштеген жашы жете элек балдардын турак жай укуктары чөйрөсүндө байкалат. Нотариалдык практиканын өзү бул жаатта нотариустун коргоо функцияларын жүзөгө ашырууда белгилүү көйгөйлөр бар экендигин көрсөтүп турат. Нотариалдык иш-аракеттерди жасаган нотариустар көрсөтмөлөрдү аткарып, кайрылган жарандардын, анын ичинде ушул процесстеги жашы жете электердин укуктарынын жана мыйзамдуу кызыкчылыктарынын корголушун камсыз кылышат деп айтуу керек. Нотариус өзү жеке адам же мамлекеттик же муниципалдык бийликтин өкүлү катары эмес, мамлекеттин атынан иш алып бараарын билебиз.

Нотариустун функциялары турак-жай укуктук мамилелери жаатында жашы жете электердин укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоодогу алдын-алуу чаралары экендигин эстен чыгарбоо керек. Бул функциялар конфликттик кырдаалдын келип чыгышынын жана курчусунун, ошондой эле мүлктүк чыгымдын келип чыгышынын тобокелдигин азайтууга багытталган нотариалдык иш-аракеттерди жүзөгө ашыруу менен жүзөгө ашырылат. Мыйзам чыгаруучу турак жай укуктук мамилелери жаатында баланын укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоого багытталган бир катар нотариалдык иш-аракеттерди белгиледи:

- балага мурастао укугу жөнүндө күбөлүк берүү;
- жашы жете элек адамдын жашаган жерин аныктоо жөнүндө ата-эненин ортосундагы келишим;
- бүтүмдү күбөлөндүрүү.

Нотариалдык тажрыйбада мындай аракеттер мураскор жашы жете элек болгондо болот, нотариус баланын мыйзамдуу өкүлдөрүнө жана адамдын өзүнө (эгер жашы жете элек бала 14 жашка толгон болсо) мурас укуктарын каттоонун жол-жобосун түшүндүрөт. Балдардын укуктарын коргоо, ошондой эле мурастагы милдеттүү үлүш үчүн мураска укук жөнүндө күбөлүк берүү жолу менен мураска укукту каттоодо жүзөгө ашырылат. Бул укук жашы жете элек адамга, эгерде ал мурастао тилкесинин бирине таандык болсо, берилет, бирок мүлктүн тагдырын мурас калтыруучу балага керээз түзүү менен аныктайт. Бул учурда, жашы жете элек бала, милдеттүү мураскер

болгондуктан, керээздин мазмунуна карабастан, мыйзамдуу күчкө ээ болгон учурда, ал мураска ээ болгондо алган үлүшүнүн кеминде жарымын алат. Нотариус дагы төрөлө элек баланын укугун коргойт. Бул учурда, укуктарды жана кызыкчылыктарды коргоо субъектиси катары, ал кош бойлуу, бирок али төрөлө элек мураскорлордун катышуусунда мураска укук күбөлүгүнөн баш тартууга укуктуу.

Бул иш-аракет учурдагы жарандык мыйзамга ылайык, мураскор өлгөндөн кийин төрөлгөн бала да мураска бериле тургандыгын эске алуу менен ылайыктуу деп эсептелет.

Ошондой эле, нотариустун кызматы ар дайым камкорчулук жана көзөмөлчүлүк органынын кызмат ордуна окшош, ал нотариалдык иш-аракеттерди жасоодо, баланын үй-бүлөлүк жана башка укуктук мамилелер жаатында укугун коргоодо, нотариус баланын катышуусу менен бүтүм түзүүдө камкордукка алуу жана камкордукка алуу органынын макулдугун талап кылат. Көбүнчө, бул макулдук үлүштү мүлктөн бөлүүдө, ошондой эле аны бөлүштүрүүдө, баланын мүлкүнүн азайышына байланыштуу башка бүтүмдөрдү жасоодо зарыл. Бирок белгилей кетүүчү нерсе, баланын пайдасына акысыз бүтүмдөрдү күбөлөндүрүүдө, жашы жете элек өспүрүмдүн мүлкү азайбагандыгына байланыштуу мындай макулдук талап кылынбайт. Нотариус бир эле мезгилде эки функцияны аткарат: бир жагынан ал комитенттин укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоонун кепилдиги катары чыгат, ал эми экинчи жагынан, көзөмөлдөөчү жана камкорчу органдар тарабынан жашы жете электердин укуктарын коргоо жаатындагы мыйзамдардын туура колдонулушун көзөмөлдөйт.

Кыймылсыз мүлк менен бүтүмдөрдү жасоодо нотариус жашы жете элек кыздын укуктарынын кепилдиги катары иш алып барат деп билдиребиз. Турак жайлардан ажыратылган учурда, нотариус ушул келишимдин аткарылышы баланын укуктары менен таламдарына кандай таасир этерин аныктайт [6, 300-б.].

Мисалы, менчик ээсинин үй-бүлөсүнүн жашы жете элек мүчөсү турак жайды пайдаланууга гана укуктуу болсо, анда кыймылсыз мүлк менен бүтүм түзүү үчүн камкорчу жана көзөмөлчү органдын уруксаты талап кылынбайт. Камкорчулук жана көзөмөлдөө органдарынын мындай макулдугу мыйзам чыгаруучу тарабынан бала ата-энесинин камкордугусуз калган учурда гана берилет. Ошол эле учурда, Кыргыз Республикасынын Граждандык кодексинин 72-беренесинде [7] айрым карама-каршылыктар бар

экендигин моюнга алышыбыз керек, ага ылайык, нотариус камкорчу жана көзөмөлчү органдын жашы жете элек адамды турак жайдан пайдалануу укугунан баш тартууга макулдук алышы керек, көрсөтүлгөн жай менен менчик ээси келишим түзгөн. Ошентип, бул мыйзамдык ченемдер мыйзам бузууга алып келиши мүмкүн, ошол эле учурда мындай мамилелерде укуктук жөнгө салууда ажырым пайда болот.

Ошентип, нотариус өзүнүн жашы жете элек өспүрүмдүн турак жайга болгон укугун ишке ашырууга багытталган кесиптик иш-аракетинин жүрүшүндө туш болгон оор укуктук кырдаалды да белгилебей коюуга болбойт. Иш жүзүндө нике бузулган учурлар көп кездешет, турак жай мыйзамдарына ылайык, ушул турак жай аянтын үй ээсинин мурунку мүчөсү үчүн пайдалануу укугу сакталбайт. Ата-энеси (ата-энеси) менен чогуу жашоо үчүн жашы жете элек балдардын турак жайга болгон укуктарын коргоо маселесин чечүүдө белгилүү бир боштук бар, мисалы, ата-энеси ажырашкандан кийин, мындай жашоо укугунан ажыраган же жашоо мүмкүнчүлүгү жок болгон учурда [8, 146-б.].

Белгилей кетүүчү нерсе, юридикалык адабияттарда жашы жете электер үй ээсинин үй-бүлөсүнүн мурунку мүчөлөрү катары таанылышы мүмкүн эмес, анткени бул үй-бүлөлүк укуктун негизги идеяларына жана принциптерине каршы келет (Бул жерде кан байланышы бар). Ушул позицияга таянып, эгерде жашы жете элек кыздын ата-энесинин бири турак жайдын ээси болсо, анда “бала ата-энесинин биринин пайдалануусунда турган турак жайды пайдалануу укугун сактап калат жана ал мыйзам боюнча турак жайдын мураскери катары каралат деп айта алабыз.

Жогорудагы ушул аныктаманы жашы жете электердин турак жайга болгон укуктарын коргоонун

негизги бөлүгү деп эсептесек болот. Бул кепилденген коргоо үй-бүлө мүчөлөрүнүн турак жайдагы мүлкүнө байланыштуу же кандайдыр бир нерсени сатып алууга байланыштуу ар кандай бүтүмдөр үчүн да жарактуу болот.

Ошентип, жүргүзүлгөн талдоо нотариус институту жашы жете электердин укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоонун кыйла натыйжалуу механизми деп айтууга мүмкүндүк берет, бирок бул жааттагы мыйзамдарды өркүндөтүү боюнча иштер улантылышы керек.

Адабияттар:

1. Летова Н.В. Жарандык жана үй-бүлөлүк мыйзамдарда баланын укуктук статусу: док.дис. М., 2014. 463б.;
2. Кыргыз Республикасынын Конституциясы. 26.12.2016 [Электрондук дарек: <http://toktom.kg>];
3. Ветошкин С.А. Ювенальдык укук: Окуу пособия. Екатеринбург: Рос.гос.проф.-пед. ун-та, басмаканасы, 2008.
4. Александрова Н.В. Сот адилеттиги сот бийлигин жүзөгө ашыруу жана жүзөгө ашыруу формасы катары // Чуваш университет-н кабарчысы. 2014. №3. 253-256 б.;
5. Балдардын укугу жөнүндө БУУнун Конвенциясы.1989.
6. Семенова И.Ю. Россиянын үй-бүлөлүк мыйзамындагы укуктук стимулдардын жана мыйзамдык чектөөлөрдүн иш-аракетинин механизмдин көрсөтүү үчүн теориялык негиздер // Чуваш университетинин кабарчысы. 2014. №1. 297-303 б.
7. Кыргыз Республикасынын Граждандык кодекси 1-б. 1996-жылдын 8-майы №15 [Электрондук дарек: <http://toktom.kg>];
8. Семенова И.Ю. Россия Федерациясынын мыйзамдарына ылайык жашы жете электердин укуктары: ишке ашыруу көйгөйлөрү // Азыркы коомдогу мыйзамдуулук: Эл аралык илимий-практик. конф. М.т. Уфа: АЭТЕРНА, 2016. 145-147 б.